

spijs en drank. Overigens rezen de kosten toch al gauw de pan uit, en dat leidde tot een dusdanig tekort dat het stadsbestuur het huis 'onder curatele' plaatste: hoofdstuk VI (85-91). Men wist hier weer onderuit te komen. Hoofdstuk VII, 'De diakonie en haar financiën in de 19e en 20e eeuw' (92-105), laat dan ook de hele transformatie van de armenzorg in deze tijd zien, en vervolgens, hoofdstuk VIII, 'Het Diakoniehuis van Franse Tijd tot Tweede Wereldoorlog' (106-140), de weerslag hiervan op het huis en de bijzonder boeiende ontwikkelingen daarbinnen. Daarna kan hoofdstuk IX, 'De 20e eeuw. Van Hof tot Vleugels', de naamsverandering ('Hof van Sonoy'), de oorlogsjaren (zeer goed doorgelopen) en de verhuizing naar 'De Vleugels' beschrijven en tenslotte het perspectief tekenen. In dit alles is de auteur, die zijn onderwerp geschikt acht voor een veel dieper gravende studie, er in geslaagd een uiterst leesbaar en toch verantwoord boek te schrijven met welgekozen illustraties, negen nuttige bijlagen en een zeer gedetailleerde algemene Index (ruim twintig kolommen). Werkelijk zeer de moeite waard.

Enkele punten vielen mij op. Tot in onze tijd moesten de bewoners (en het personeel, en de leveranciers) hervormd zijn. Dan rijst allereerst de vraag: en wat gebeurde er in verband met de scheuringen die deze kerk geteisterd hebben? 'Afscheiding' noch 'Doleantie' worden in de index vermeld. En in de hoofdstukken V en VIII, beide met een paragraaf 'godsdienschtig leven', zoekt men naar de richtingen die elkaar binnen de Hervormde Kerk bestreden hebben. Maar ook daarover stilte. 'Modernisme' of 'vrijzinnigheid', 'orthodoxie' en 'Gereformeerde Bond' – men vindt ze niet terug. Is dit alles volstrekt langs het huis en zijn bewoners heengegaan? Dit zou dan in elk geval expliciet uitgesproken moeten worden.

Dan iets totaal anders. Op p. 94 wordt in nog geen halve bladzijde het belang van 'patronaatsverenigingen' geschetst, heel intrigerend, doch: wat zijn patronaatsverenigingen eigenlijk? Noch in de tweede druk van de *Chr. Encyclopedie*, noch in de *W.P.* komt het voor. De laatste heeft wel – ook door Vis genoemd – 'Vincentiusvereniging', maar daaronder niet de begrippen 'patronaat' of 'patronage'. Via de noten – helaas achterin – brengt de auteur ons nauwelijks verder. Gelukkig noemt hij L. F. van Loo. Niet dat diens opgegeven boekje over armoede in Alkmaar in ieders kast staat, maar onder 'Bronnen en Literatuur' (194) staat ook diens bijdrage in deel 13 van de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (1981), met de instructieve pa-

ragraaf 'Het patronaat over de armen'. Deze brengt ons pas verder, mede door de literatuurverwijzingen. Met name rijst daardoor de vraag waar het enthousiasme van Vis op stoelt; Van Loo relateert namelijk vrij sterk.

Het patronaatssysteem was erop gericht, dat beter bedeelde geloofsgenoten hun arme zusters en broeders persoonlijk zouden benaderen, zeg zelfs: bevoogden. Kwam de inspiratie hiertoe werkelijk van 'de kerken', zoals Vis stelt? Bij de hervormden liep het ronduit stroef, maar waren de katholieken beter uit? Inderdaad hadden de Sint Vincentiusverenigingen meer succes, doch het is de vraag in hoeverre de R.K. Kerk daar als instituut mee te maken had. Het ging om leken die in actie kwamen, niet om bisschoppen die op dit punt iets organiseerden. Althans, Van Loo zwijgt hierover en relateert zelfs het succes aanzienlijk. Zo roept dus dit kleine punt veel vragen op.

Deze vragen mogen intussen niet de instemming verhullen waarmee ik deze studie heb doorgenomen. Het is waarschijnlijk te laat om aanschaf aan te bevelen, maar kennisname kan altijd. Voor geïnteresseerden zullen dan nieuwe gezichtspunten opengaan en oude inzichten verfrist worden.